

Stichting Zwolsman Scheeps timmerwerf in Workum

Wim de Bruijn

In het artikel 'Zeilvaart herleeft in Workum' heeft u al kunnen lezen dat de gerestaureerde werf van Zwolsman in de week van 17 tot 23 oktober officieel wordt geopend. We brachten in augustus een bezoek aan de werf waar men met man en macht bezig was om de hellingen, het spil en het woonhuis klaar te krijgen voor deze opening.

De bouwloods was al klaar want vanaf april 1976 is sloopstimmerman Roelof Jans van der Werff al aan het werk. Het eerste werkstuk van zijn hand, een Fries jacht naar eigen ontwerp voor Deense rekening, is zojuist per vrachtauto uit Denemarken gearriveerd om deel te nemen aan de Friese reünie in Heeg waar, van 7-8 augustus vele tientallen boeiers, tjotters en Friese jachten bij elkaar kwamen.

Aangetrokken door het bordje met de vijftien bekende namen van zijn voorgangers duiken we in de historie van deze sloopstimmerwerf. Het bordje van Roeloff vindt u niet aan de straatzijde het hangt zolang aan de waterkant, want dáár hoort het . . .

DRIËNEENHALVE EEUW TERUG

De eerste naam Otte Annes staat achter 1711. Maar het is vrijwel zeker dat de werf al in 1630 bestond.

Reid vertelt dat b.v. de balken van het uitneembare front van de bouwloods voor ze in 1630 gebruikt werden al uit een ander bouwwerk afkomstig waren. Nu hoefde alleen het onderste deel te worden vervangen, de rest kon blijven zitten. Zo is het met veel houtwerk en metselwerk. Reid die voor de Stichting Zwolsman Scheepstimmerwerf optreedt als restaurerend en direktievoerend architect vervangt alleen waar nodig, laat de basisconstructies intact en moderniseert alleen waar dat vanwege de eisen van deze tijd noodzakelijk is.

Maar, we zijn nog niet aan het restaureren toe, want tot 1830 is de werf belangrijke leverancier van koffen en galjoten tot ca. 200 ton. Dat waren voor die tijd zeer belangrijke koopvaardij schepen. In de annalen wordt zelfs gesproken van een dwarshelling met vijf spillen om schepen te hellingen.

De Franse tijd maakt een tijdelijk einde aan de belangrijkste activiteiten en na deze tijd wordt de werf omgebouwd

Op de voorgrond een van de nieuwe langshellingen. Onder een schip dat gehellingd moet worden komt een slee met een bolle onderkant, die past in de uitholling van de helling.

Tegen de bouwloods zijn de namen van de bekende werfeigenaars vanaf 1711 bevestigd.

voor de bouw van vissersschepen.

In de periode tot 1850 verdwijnt de dwarshelling en worden er twee langshellingen gebouwd. De schepen worden omhoog gedraaid door een of twee paarden die rond een spil moeten lopen. Gelukkig blijft de loods gehandhaafd en nu blijkt dat het de laatste nog bestaande bouwloods van kofschepen en galjoten is in heel West-Europa.

Het dubbele woonhuis moet voor de twee langshellingen worden gehalveerd. Wel krijgen de schippers een verblijf tegen de bouwloods. Als vroeger een schip werd gehellingd dan kon de schipper niet aan boord blijven wonen en de werf zorgde voor een tijdelijk onderkomen.

IN VELE HANDEN

Uit de namen op de borden blijkt dat de werf in vele handen overging. Het kan best zijn dat er nog meer eigenaars zijn geweest, maar dat blijkt niet duidelijk uit de archieven. Wel weten we dat de werf in 1892 eigendom werd van Ulbe Zwolsman. Hij bouwde vooral blazers en aken.

Willem Zwolsman, broer van Ulbe had in IJlst een ijzerwerf. In 1910 kreeg hij opdracht voor de bouw van drie coasters met stoom en hulpzeilvermogen. In IJlst kon men het werk niet af en er werd een ijzerwerf aan de overzijde van het vaarwater gebouwd. De ijzerwerf heeft geen lang leven gehad. Na de bouw van een klein aantal coasters, bleven de opdrachten uit. Zo rond de eeuwwisseling moesten er zeker vijftien man op de werf van Ulbe Zwolsman hebben gewerkt. Vooral de aken van 37 en 42 voet en later nog drie van 48 voet voor de Noordzeevissersrij waren forse schepen in hout. Voor pleziervaart bouwde Ulbe Zwolsman zo'n twaalf ronde schepen die hij boeiers noemde. De schepen waren enkele voeten smaller dan de visserij schepen en

zeilden daarom ook sneller. Nu nog vaart er een Workumeraak in Nederland, enkele jachten zijn naar Engeland en Noorwegen verkocht en een exemplaar ligt op de wal te wachten op de beslissing van de huidige eigenaar of restauratie nog zinvol is.

VAKMANSCHAP

Er waren nog vele jachten rond van Eeltje en Ouke van der Zee. Zij gelden als grootste bouwers van Friese schepen. Reid is er van overtuigd dat Ulbe Zwolsman zich kon meten met het vakmanschap van deze bekende mannen. Ook aan de Workumer aak van Reid zelf zijn de mooie lijnen te zien. Zelfs van een ruig vissersschip voor de Noordzee wist deze bouwer iets moois te maken. Helaas was na 1923 de nieuwbouw afgelopen. Tot de oorlog werden er voortdurend schepen 'geknipt en geschoren'. In 1942 nam Evert Zwolsman Wzn. de werf over en tot 1955 stond er af en toe een schip op de helling voor reparatie of schoonmaken en teren.

Velen zullen in het boek van Jan Zetema 'De Friese Palingaken' gelezen hebben dat op de werf van Zwolsman op de 'Corneliske Ykes' een Kromhout motor werd ingebouwd. Er was geen ruimte dus moest het schippersverblijf opgeofferd worden.

RESTAURATIE

Ja, daar lag de bouwval. Toch heeft het tien jaar geduurd voor Reid zijn droom verwezenlijkt zag. De eerste jaren was het praten, praten en nog eens praten. Niet alleen officiële instanties, maar ook familieleden en erfgenamen van de werf moesten akkoord gaan met de restauratieplannen.

Uiteindelijk werd er een Stichting Zwolsman Scheepstimmerwerf in het leven geroepen met als voorzitter de burgemeester van Workum en als een der leden Reindert Zwolsman die achterneef is van Ulbe en Evert Zwolsman.

Na alle voorbereidingen van zo'n acht jaar heeft Reid als technisch adviseur voor de Stichting de rol van restaurerend en directievoerend architect op zich genomen. Vanaf februari vorig jaar is Reid dagelijks op de werf om de mensen van de Aannemingsmaatschappij aan de hand van oude foto's en nieuw

man worden gevonden die alle voorkomende werkzaamheden aan zou kunnen. Op een advertentie kwamen vijftig sollicitanten en een van hen was Roelof Jans van der Werff.

De vader van Roelof was boer, maar grootvader en overgrootvader waren scheepsbouwer in Buitenst-Vallaat bij Drachten. Tijdens het skûtsjesilen varen telkenjare nog twee schepen - het Lemster skûtsje en de Halve Maen - mee, die gebouwd werden door scheepsbouwer van der Werff.

Roelof heeft als sloopstimmerman eerst veel jachten betimmerd. Na zijn diensttijd heeft hij bij Van der Meulen in Sneek het vak geleerd. Daarna werkte hij een jaar bij de werf 't Kromhout in Amsterdam en nog later anderhalf jaar in Denemarken.

Eerst op een werf in Aerøskøbing waar hij meebouwde aan houten vissersboten van 25 m lang en daarna in Troense waar hij overnaadse koper geklonken jollen bouwde van zo'n zes meter lang. In die tijd leerde hij niet alleen de Deense taal, maar ook een Deense meubelfabrikant kennen die een Fries jachtje wilde hebben voor de ondiepe Deense wateren. Toen Roelof naar Nederland terug kwam had hij het Friese jacht op tekening staan en de opdracht op zak.

In april 1976 kon hij gaan bouwen na de

gemaakte tekeningen de nodige werkzaamheden te laten uitvoeren. Het resultaat is zichtbaar . . .

SCHEEPSTIMMERMAN ROELOF VAN DER WERFF 1976

Met het begeleiden van de restauratie van de werf was Reid er nog niet. Er moest ook een goede sloopstimmer-

De twee nieuwe langshellingen worden door middel van een zware kruisverbinding met elkaar verbonden. Tussen de twee hellingen komt een zware spil die elektrisch wordt aangedreven. Het blijft mogelijk om met handspaken het spil door mannen of zoals vroeger door paarden te laten draaien.

Het hakken van het spil blijft handwerk.

nodige voorbereidingen en hetzelfde jaar werd een juweel van een scheepje naar Denemarken afgeleverd.

Inmiddels tekende hij een open schouw van 7.80 m waarvan we op de foto al een goed idee krijgen. Hij levert aan de toekomstige eigenaar - een inwoner uit Workum - de romp met maststeun, voordek, roer en zwaarden. Het schilderwerk en het tuigen verzorgt de eigenaar zelf.

Momenteel heeft Roelof van der Werff al een opdracht voor reparatie van de laatste Zeeuwse Poon en moet er een Volendammer kwak op de helling voor een grote beurt.

De werf wordt geleid als een normale commerciële werf en vanaf december worden er ook dekschuiten en andere werkboden gehellingd voor schoonmaak en onderhoudsbeurten.

Voor een tjotter of een Fries jacht zullen we zo'n zes maanden geduld moeten hebben. Een open schouw bouwt Roelof - mits hij er achter elkaar aan door kan gaan - binnen zo'n drie maanden.

De werf is alleen te bezichtigen op zaterdagmorgen van 10-11.30 uur.

In de gerestaureerde bouwloods is Roelof van der Werff bezig met de bouw van een open eikehouten schouw van 7.80 m. Links wacht een oud Fries jachtje op reparatie.

Een zelfgemaakte installatie om hout te stomen. Een stofzuiger blaast de kolen roodgloeiend in de potkachel, het water in de melkbus verdampt en wordt door de slang in de kist geperst waarin het te stomen hout is gelegd. De eikehouten deeltjes zijn na ca. 1½ uur stomen soepel genoeg om in een mal te worden gebogen. Op deze manier maakt Roelof gelamineerde knieën.

Het eerste scheepje dat Roelof van der Werff bouwde was voor Deense rekening. De eigenaar heeft het jacht per vrachtwagen naar Workum laten brengen om deel te nemen aan de Friese reünie. Met goudverf werkt hij hier het prachtige houtsnijwerk bij.

